॥ आचाराणि ॥

विश्वासः वासुकेयः ॥

June 23, 2013

Contents

Contents 1

1 वेशः ॥ 2
1.1 Wearing the Veshti and the uttarIyaM 2

2 । कार्यक्रमः । 2

I दीर्घ-कर्म-विधयः ॥ 2

3 सन्ध्यावन्दनं ॥ 2
3.1 समयः ॥ 2
3.2 विधिः ॥ 3
3.2.1 गायत्री-आवाहनम् ॥ 3
3.2.2 गायत्री-उपस्थानं ॥ 3

4 अध्याय-उपाकर्मा ॥ 3
4.1 नव-काण्ड-ऋषि-तर्पणं ॥ 4

5 श्रीवैष्णवी इज्या ॥ 4
5.1 सामग्रयः ॥ 4
5.2 पूर्व-कार्यं ॥ 4
5.3 कार्य-क्रमः ॥ 4
5.3.1 आसन-सेवा-विवराणि ॥ 5
5.3.2 आसन-प्रवेश-विधिः ॥ 5
5.3.2.1 विविधार्थ-तोय-समर्पण-विधिः ॥ 5

5.3.3 तीर्थ-विस्तरण-विधिः। 5

1 वेशः॥

1.1 Wearing the Veshti and the uttarIyaM

kachChE panchE and an uttarIya are the adhikAra of one who has completed the gurukula shikShaNa during brahmacharya, according to vaidika tradition.

- Take a long veshti, ensure that the border band is on the front. We will refer to its portions using combinations of the word sets length/ breadth and top/ bottom/ left/ right. To indicate places on the trunk where the veShTi is tied, we use combinations of the sets of words front/ behind/ back and middle.
- Wrap it around the waist, tie a knot in the front. The left length should be slightly longer than the right length.
- Pleat the left breadth with 4-finger folds completely. Take it under your leg and tuck it behind-middle.
- On the right hand side, we need to get rid of the remainder of the top-length; so pleat the right top length completely and tuck it in the front-middle. Pleat the right-breadth from the bottom to the extant required to ensure that the length on the right leg is suitable. Ensure that these folds travel neatly along the veshti. Tuck it in the front middle.

2 ।कार्यक्रमः।

Part I

दीर्घ-कर्म-विधयः॥

3 सन्ध्यावन्दनं॥

3.1 समयः॥

सन्ध्यावन्दनं सन्ध्यायां एव करणीयं। रक्त-अंशु-युक्तः भू-आकाश-सीमायां स्थितः सूर्यः उदये च अस्ते, एतौ समयौ प्रकृति-आराधनाय विशिष्टौ।

3.2 विधिः॥

दीर्घं आचमनं। प्राणायामः। सङ्कल्पः। सात्त्विकं त्यागं।
प्रोक्षणं। अर्घ्यप्रदानं।
केशवादि-तर्पणं। आचमनं। प्राणायामः।
आसनं। गायत्री-आवहनं। गायत्री-मन्त्र-जपं। गायत्री-उपस्थानं। आचमनं।
अभिवादनं। अर्घ्य-प्रदानं।

3.2.1 गायत्री-आवाहनम्॥

सर्वाङ्गन्यासः 'ॐ भूः' इत्यादि सप्त-व्याहृतयः उपयुज्य। 'ॐ आपो ज्योतिरसो..' इति मन्त्रस्य न्यासः शरीरे। (हृदयादि-न्यासः कथं?) 'बूर्भुवस्सुवः' इति दिक्-बन्धः।
न्यासं - वामदेव ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः गायत्री देवता।
"आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्म-सम्मितम्। गायत्रीं छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व नः।"
'ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानां धामनां असि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुः अभिभूरों'। इति वदन् करन्यासः।
'ॐ भूः, ॐ भुवः- ' इति-आरभतं सप्त-व्याहृतीं उपयुज्य अङ्ग-न्यासः। 'ॐ आपो ज्योतिरसो . . ' इति-प्रारभतं मन्त्रं उपयुजन् सर्वाङ्ग-न्यासः। 'वौषट्' इत्यादीन् उपयुज्य अङ्ग-न्यासः।
'भूर्भुवःस्वरों' इति दिग्बन्धः।
आवहन-अभिनयं कूर्वन्
'ग्आयत्रीं आवाहयामि। सावित्रीं आवाहयामि। सरस्वतीं आवाहयामि।' इति वक्तव्यं।

3.2.2 गायत्री-उपस्थानं॥

न्यासं गायत्री-आवहन-वत्। उद्वासन-मुद्रा-समेतं उपस्थान-अभिनयं। 'उत्तमे शिखरे देवी भूम्यां पर्वत मूर्धनी ब्राह्मणेभ्यो ह्यनुज्ञानं गच्छ देवी यथा सुखं'।

4 अध्याय-उपाकर्मा॥

दक्षिणायने, ग्रीष्म-ऋतौ, श्रावण-मासे, शुक्ल-पक्शे, पौर्णमास्याम् शुभ-तिथौ क्रीयं।
प्रातः-सन्ध्यावन्दनं। आचमनं। प्राणायामं। महा-सङ्कल्पं।
अध्याय-उत्सर्जन-अकरण-प्रायश्चित्त-अर्थम्,
"कामोऽकार्शीत् मन्युर् अकार्शीत्" महामन्त्र-जपम्।
माध्याह्निकं। आचमनं। प्राणायामं। सङ्कल्पं। "श्रावण्याम् पौर्णमास्याम् अध्याय-उपाकर्म करिष्ये, तद् अङ्गं काण्डर्षि-तर्पणम् करिष्ये, तद् अङ्गं यज्ञोपवीत-धारणम् करिष्ये, तद् अङ्गं स्नानम् करिष्ये॥"
"श्रौत-स्मार्त-विहित-नित्य-कर्म-अनुश्ठान-योग्यता-सिद्ध्यर्थम् यज्ञोपवीत-धारणं करिष्ये॥"
एकस्य यज्ञोपवीतस्य धारणं ईदृशं। The top of the brahma-gaNTu (knot) should be on your right palm and should be facing right. यज्ञोपवीत-धारण-मन्त्र-न्यासं (ब्रह्मा ऋषिः त्रिश्टुप् छन्दः त्रयीविद्या देवता)। "यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं, प्रजापतेः

यत् सहजम् पुरस्तात्। आयुश्यम् अग्र्यम् प्रतिमुञ्च-शुभ्रम् यज्ञोपवीतं बलं अस्तु तेजः॥"
आचमनं। गृहस्तः अस्ति चेत् एकं अन्यं यज्ञोपवीतं ईदृशं एव धारयेत्।
जीर्णयज्ञोपवीतं निवीते। "उपवीतम् चिन्नन्तु जीर्णम् कष्मल-दूषितं विसृजामि पुनः। ब्रह्मन् वर्चो दीर्घायुर् अस्तु मे।" दूषितं यज्ञोपवीतं विसृजतु वृक्षमूल-सदृशे स्थले।
कृत-स्नानेन द्रव-वस्त्र-धृतेन आचमनं। नव-काण्ड-ऋषि-तर्पणं।
वेद-इतिहास-पुराण-कल्प-तर्पणं। यज्ञोपवीतं उपवीते।
उपाकर्म-होमं।
वेदारम्भं, where the first four anuvAkas of the yajur veda are taught.

4.1 नव-काण्ड-ऋषि-तर्पणं॥

आचमनं। प्राणायामं। संकल्पं । यज्ञोपवीतं निवीते (माला-इव)। With cupped hand, Offer mixture of rice and sesame seed by pouring water each time, saying '?? काण्डर्शिम् तर्पयामि'। काण्डऋषयः प्रजापतिः, सोमः, अग्निः, विश्वाः देवाः, साम्हिती-देवताः, यज्ञिकी-देवताः, वारुणी-देवताः, ब्रह्मणङ्ग-स्वयम्भुवः, सदसस्पतिः।

5 श्रीवैष्णवी इज्या॥

5.1 सामग्रयः॥

६ पात्राणि - अर्घ्यं पाद्यं आचमनीयं स्नानीयं/ पानीयं शुद्धोदकं प्रतिग्रह-पात्रं च।
दैवार्पणाय तोयं, भोजनं, आरत्यै धूपं वा इन्धनं, घण्टा।
दैव विग्रहः - विष्णोः मूर्तिः/ चित्रं वा सालग्रामः।

5.2 पूर्व-कार्यं॥

कृत-सन्ध्या-वन्दनेन, धृत-पुण्डरेन, धृत-पवित्रेण शुद्ध्-भूतेन एव क्रीयं।

5.3 कार्य-क्रमः॥

आचमनं च प्राणायामः। सङ्कल्पः। पूर्व-सात्त्विक-त्यागः।
दीप-ज्वालनं, उचितं दुर्गासूक्त-अग्निमी`-सदृशं अग्निमन्त्रं उपयुजन्।
चमसे तीर्थं गृहित्वा विविध-अङ्गुल-स्पर्श-समेतं दैव-मूलमन्त्रं उच्चरन् आत्मनं च पात्राणां प्रोक्षणं। पूजा-पात्र-परिकल्पनं।
शिल्प-मूर्तिः उपयुज्यते चेत् दैवस्य आवहनं।
साधारणतः योगनिद्रायां स्थितं दैवं मन्त्र-स्नान-अलङ्कार-भोज्य-पुनर्मन्त्र-पर्यङ्क-नाम-युक्तैः ६ आसनैः प्रयाणं कारयेत्। स्नानासन-अनन्तरं पुनः पूजा-पात्र-परिकल्पनं भवेत्।
अन्ते अन्तिम-सात्त्विक-त्यागः। शेष-आपः प्रतिग्रह-पात्रे सङ्ग्रहः। पूर्व-आचार्य-स्मृतिः। तदनन्तरं उपस्थितेभ्यः आरती-ज्वाला-दर्शणं च तीर्थ-प्रसाद-विस्तरणं।

5.3.1 आसन-सेवा-विवराणि॥

मन्त्रासने उचित-मन्त्रोच्छारणं भवितव्यं - उदाहरणाय प्रथमे मन्त्रासने, विघ्नविनाश-प्रार्थनं, मेधासूक्तादिभिः श्रुत-गोपन-प्रार्थनं, सुप्रभात-श्लोक-उच्चारणं।

स्नानासने उचित-श्लोक-उच्चरेन सह विशेषायां स्थालिकायां स्नानीयेन तोयेन स्नानं समर्पयन्, स्नाने-उपयुक्तं तीर्थं प्रतिग्रह-पात्रे सङ्ग्रहणातु। क्षीर-स्नानं समर्पितं चेत् तदनन्तरं जल-स्नानेन प्रक्षालनं भूयात्। अन्ते विशेषेन वस्त्रेन अर्च-मूर्तिनः शुश्कीकरणं।

अलङ्कारासने पुष्प-तुलसि-कुङ्कुम-गन्ध-आदिभिः अलङ्कारं। तदनन्तरं घण्ट-घोषेन सह धूप-ज्वाला-अदिभिः सह प्रदक्षिण-पूर्वकं आरतिः/ दर्शणं, मन्त्रपुष्प-उच्चारणं च। 'नानाविध-परिमल-पुष्प-पत्रान् समर्पयामि' इति घोष-समेतं नामावलि-समेतं समर्पणं।

भोज्यासने नैवेद्यं भोजनं पुरतः स्थापयित्वा, स्वभोजन-सदृशं तत्-परिसिञ्चनं कारयेत्, तदनन्तरं बीज-मन्त्रं उच्चरन् भगवता भोजन-स्वीकारः साभिनयं कल्पयेत्। अन्ते मुख-प्रक्षलनं, हस्त-प्रक्षालनं, पाद-प्रक्षालनं च आचमनं समर्पयेत्।

द्वितीये मन्त्रासने कर्पूर-ताम्बूलं अल्प-प्रोक्षणानन्तरं समर्पयेत्, तदनन्तरं मन्त्रोच्चारणं। ज्वाला-आरतिं अपि किञ्चित् समर्पयेत्।

पर्यङ्कं आसने श्लोकोच्चरः।

5.3.2 आसन-प्रवेश-विधिः॥

प्रत्येके आसनस्य प्रवेशे अर्घ्य-पाद्य-आचमनीय-पानीय-समर्पणं क्रीयं।

5.3.2.1 विविधार्थ-तोय-समर्पण-विधिः॥

दैवस्य बीज-मन्त्रं उक्त्वा 'x समर्पयामि' इति उच्चरन् चमसे स्थितं तोयं दैवं दर्शयित्वा प्रतिग्रह-पात्रे निष्कासयेत्, तदनन्तरं विविधार्थ-आपः शुद्ध्तां रक्षितुं चमसस्य औपचारिकं प्रक्षालनं शुद्धोदके निमज्जनेन।

5.3.3 तीर्थ-विस्तरण-विधिः।

त्रिवरं आचमन-सदृषं दीयते।